

PRVO KOMUNALNO KAZALIŠTE U EVROPI

Niko Duboković Nadalini

Ove će jeseni grad Hvar proslaviti 360. godišnjicu svog kazališta (1612—1972) koje se redovito, pa i u najnovijoj stručnoj literaturi, našoj i inozemnoj, definira kao najstarije u Jugoslaviji i na Balkanu. Njegovo je značenje, međutim, s gledišta kulturne povijesti mnogo dublje, jer hvarsko kazalište nisu kao drugdje podigli pojedinci, nego hvarska komuna i jer je služilo svim njezinim građanima. U vrijeme kad su ostala kazališta Evrope bila privatna, ta činjenica znači mnogo više negoli prvenstvo povremenu fizičkog postanka. Takvo društveno značenje hvarskog kazališta kao izraz široke društvene svijesti svjedoči o shvaćanju kulture kao zajedničke svojine građana, a ne samo nekih privilegiranih slojeva, što je u stvari anticipacija današnjih gledanja na društvene odnose u kulturi i životu uopće.

Ostala evropska kazališta, starija i novija od hvarskog, gradili su pojedinci, pa su služila ili za razonodu pojedinim društvenim slojevima ili su bila sredstvo privređivanja poput današnjih kinematografa. Hvarska uprava bila je 1612. godine, naravno, klasna, jer drugačija nije ni mogla biti, ali s mnogim korekturama što ih je narod svojom borbom uspijevao postići. Hvarsko je kazalište nastalo u drugoj godini pomirenja ANNO PACIS SECUNDO, tj. kada su se zahvaljujući uspjehu narodne borbe pučki komunalni organi vlasti izjednačili s oligarhijskim. Kao takvo ono je neka vrst simbola tog političkog i društvenog uspjeha, znak političke i kulturne svijesti.

Pučka komunalna skupština jednako se brinula za održavanje kazališta kao i Veliko vijeće, predstavničko tijelo oligarhije, jer su i jedni i drugi smatrali kazalište svojim. Zato se s pravom možemo ponositi Hvaranima i činjenicom da je hvarski puk polagao pravo na kazalište i stekao to pravo onda kada drugdje ni te svijesti ni rezultata borbe nije bilo.

Važno je pripomenuti da novčanih sredstava za gradnju i adaptaciju u Arsenalu nije bilo u izobilju (kao što nije bilo ni

za gradnju nekih drugih javnih objekata), pa je trebalo poseći za mjerama koje su također bile odraz ondašnjih kulturnih shvaćanja u hvarskoj komuni. Prilikom sređivanja hvarskog Kaptolskog arhiva pronađen je dekret šefa hvarske uprave Petra Semitecola (objavljeno u »Prilozima povijesti Hvara III«) kojim je zaplijenio jednogodišnji plod svih crkvenih dobara na otoku kako bi se omogućila izgradnja kazališta i uljepšao grad.

Treba se upitati kako shvatiti postojanje tako uporne težnje za kulturnim razvojem u malom ambijentu, što su i danas karakteristike Hvarana. Veliki dio odgovora na to kompleksno pitanje vjerojatno leži u genezi grada i hvarske komune, jer su uzroci njihove afirmacije ostali, naravno, putokaz i kasnijem životu. Izvanredan geografski i ne manje važan topografski položaj hvarske luke utjecao je na stvaranje grada, a onda 1278. i komune. On je značio ključnu poziciju za plovidbu, za sigurnost u doba plovidbe na jedra, a i s gledišta odnosa sila na Jadranu u danim povijesnim prilikama. Sve je to omogućilo da Hvar stekne i privrednu bazu i, naravno, utjecalo na oblikovanje hvarskog čovjeka u slijedećim stoljećima. Hvarska luka, prijeko potrebna za promet po Jadranu, bez obzira na to u kojem se pravcu kretao, bila je stalno stjecište ljudi iz mnogih krajeva sredozemnog kruga. Hvaranin je tako mogao prije novog vijeka analizirati život u raznim krajevima, steći iskustvo i ponekad se postaviti i iznad onih životnih oblika i elemenata koje je analizirao.

Prema tome kazalište sagrađeno 1612. nije početak kulturnog života Hvara, jer on počinje i prije kazališta, već je ono novo dostignuće koje se nadovezalo na sredovječna skazanja prikazivana na »pjaci« ili pred katedralom. To je kontinuitet koji je išao npr. od inkunabulista Šimuna iz Hvara, pa na Hektorovića, Lucića, Benetovića, Gazarovića i Frabe Biundovića, čiji su romani spadali u najčitanija djela Evrope 17. st., pa sve do plejade umjetničkih i znanstvenih stvaralaca 19. i 20. st.

Kulturna kretanja na Hvaru zabilježili su mnogi putopisci. Postoje mnogi mletački izvještaji koji ističu kulturu, ponašanje i izgled građana i grada i veliki promet stranaca. Poznat je izvještaj o kazališnoj predstavi iz 1712. godine iz kojeg se na plastičan način doznaje kako je izgledao društveni život hvarskog baroka.

Engleski putopisac R. Burton, boraveći na Hvaru 1875. g, opazio je sličnost između švicarskih i otočnih dalmatinskih općina, konkretno Hvara. Burton nije tada poznao politički i društveni razvitak otoka — tada ga nitko nije poznao — ali je oštroumno uočio sličnost duhovnog razvoja švicarskih gradića i hvarske komune.

Dok je Hvar u 13. st. imao funkciju pomorske baze (to je naslijedio još od prahistorije) i na toj materijalnoj podlozi sagrađio svoje biće i svoju fizionomiju, na jednom drugom kraju, u Alpama, Švicarci su, u posjedu analogne ključne prometne pozicije koja je povezivala dijelove germanskog carstva, ušli u život Evro-

pe isto tako sredinom 13. st. Radi se o prijelazu St. Gothard koji je za taj kraj bio od sličnog životnog značenja kao i onaj hvarske pomorske plovidbene baze na Jadranu. Da nije bilo tako, carstvo u 13. st. ne bi ulagalo mnogo napora da spriječi feudalce u zauzimanju te pozicije i ne bi se brinulo oko medijalizacije siromašnih brdskih općina. Ta je okolnost, smatram, pridonijela sličnom razvoju slobodarskih sklonosti u tih stanovnika u Alpama i ovdje na Hvaru.

Valja, međutim, nadodati da se i sa stanovišta vremenskog postanka kazalište u Hvaru nalazi među prvim u Evropi. Treba reći da prva kazališna arhitektura, ali ne u smislu gradnje objekta nego postavljanja pozornice, potječe iz 1514. pa 1519. godine u Rimu (Rafaele Santi za Ariosta), 1541. Giorgio Vesari za Aretinca, pa onda Palladio 1561. u Vicenzi i 1565. u Veneciji. Prva kazališna zgrada, međutim, nastaje dvadeset godina kasnije, 1585. kad je Palladio sagradio Teatro Olimpico u Vicenzi. Nešto kasnije Sebastian Gonzaga je sagradio svoje kazalište u Sabionetti (1588), zatim dolazi hvarsko iz 1612. te onda npr. kneževsko kazalište u Parmi (Teatro Farnese 1618/19). Pariz je sredinom 16. st. imao kao jedinu scenu Hotel de Bourgogne, gdje su davane, do zabrane 1548. godine, pasionske igre, a London 1575. g. prvo drveno nepokriveno kazalište izvan gradskog područja.

U ovakvom vremenskom slijedu postanka kazališnih kuća u Evropi (ukratko iznesenom) Hvar ima časno mjesto u evropskoj kulturi, a time i čitava naša zemlja. Apsolutni primat Hvara ostaje u činjenici da je hvarsko kazalište nastalo na bazi shvaćanja kazališta kao društvene, zajedničke i komunalne ustanove, čega u vrijeme kad je podignuto nigdje drugdje u svijetu nije bilo. Smještaj kazališta u Arsenalu i nehotice ukazuje na izvor kulturne misli koja je došla posredstvom mora kao fenomena koji je vezivao Hvar sa svijetom.

Résumé

LE PREMIER THÉÂTRE MUNICIPAL D'EUROPE

Celui de Hvar est le premier théâtre communal d'Europe, et un des premiers en Europe en général. L'autre, entre autre, compare les raisons du maintien de la liberté de la Suisse, — grace, a leur possession du pass de St. Bernard, avec l'importance du port de Hvar grace a la position dominante de ce port dans les relations longitudinales et d'autre mer de l'Adriatique.